

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԵՒԱ ԸՆԴԱՐԱԹ 20 ՅՈՒՆԻՍ 1870

ԹԻՒ 886

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Նախընտրելի կայսրը մտածեալ հիւանդացաւ, և թէպէտ չուշացաւ իւր առողջութիւնը վերստին ձեռք բերելու, սակայն Վաղղիյ մէջ ինչպէս նաև ընդ բոլոր խնդիրներէն Վերսալի մէջ հաստատութեան այսպէս յաճախ հիւանդանալը ոչ սակաւ անհանգիստութիւն կը պատճառէ:

Մասին ալ լա Կէրօնիէր դերակոմսը՝ որ Պրուսիայի մէջ Վաղղիյ գետափին պաշտօնը կը վարէր և փարիզի վաղեմի զինաւոր լրագրագետներէն մէկն է, միևնոյն պաշտօնին ի Կ. Պոլսի պիտի գայ փոխանակ մասին Պրուսիայի որ ձեռնադրութիւն անհամաձայնեցաւ:

Վաղղիյ շուրջ գետափին ի Կ. Պոլսի մասին ալ լա Կէրօնիէր դերակոմսը, կը գտնուէր լրագրագետի, տաղանդաւոր խմբագիր մըն է՝ որուն քաղաքային յառաջդիմութիւնը իւր գրչին արգիւնէն է: Ընթացիկ 1851 թիւ լրագրոյն խմբագրութեան ըլլալով մէկ շատ կենսագրութիւններ հրատարակեց, որոց մէջ լուրի Վաղղիյի բնակչութեան նկարագիրը մեծ հռչակ ընկալաւ, որով մասին ալ լա Կէրօնիէր յաջողեցաւ ձեռք բերելու Վաղղիյից ապագայի կայսեր մեծագին բարեկամութիւնը: Էջեռ ժամանակաց՝ լա Կէրօնիէր օրագրոյն խմբագրութիւնը իւր տեսչութեան ներքեւ ունենալով, ձեռնադրութիւն ազատաւ սէր կուսակցութեան գլխաւորները ամենայն զօրութեամբ և մեծ յաջողութեամբ պաշտպանեց: . . . Սիրելի է մեզ յուսալ թէ Վաղղիյ շուրջ գետափին հաստատութեան պիտի պահէ լա Կէրօնիէր մէջ այն գաղութարները զոր ունէր իւր հայրենակց մէջ. այսինքն պիտի ըլլայ միշտ ազատասէր, բարեկարգութեանց բարեկամ և պաշտպան լրագրաց ազատութեանը:

Մեր ընթերցողաց արդէն յայտնի է համարական սէրը որ ժամանակէ մը ի վեր կը տիրէ Ռուսաց կայսեր և Ռուսիոյ թագաւորին մէջ: Մասին լա Կէրօնիէր

ցին Վերսալի մէջ լա Կէրօնիէր հանքային բողոքները զանուէնով ի ներկայութեան մասին ալ լա Կէրօնիէր կոմսին, այս տեսակցութեան քաղաքական նշանակութիւնը կը նշանակէ լրագրագետի և հետեւեալ զանազան կերպիւ կը մեկնեն այս նպատակը: Ուրիշ կը տեսնեն թէ Լիւսիտային երկու զօրաւոր վեհապետները խորհրդակցեցան ի վերայ միջոցներուն զորս միաբանութեամբ ի գործ պիտի դնեն եթէ ապստամբական խռովութիւն մի կործանէր ուզէ Լիւսիտային իշխանին աթոռը: Ուրիշ լրագրագետի մէջ, քանզի ինչպէս յայտնի է, յիշեալ բարձր, իշխանը Ռուսիոյ թագաւորին մօտ ազդակաւն է: Լա Կէրօնիէր ծանր խռովութիւն մի պատահելուն, կը սուր թէ Ռուսիան միտք ունի զինուորական զօրութեամբ տիրել Վանուսեան նահանգաց պաշտօններով թէ ապստամբական ուղին որ զժողովրդաւոր ազդեցիկ տիրութիւնը է իշխեալ նահանգաց մէջ, վտանգաւոր օրինակ մի կը մատուցանէ Ռուսիային՝ որ դրացի է, Լա Կէրօնիէր այն է՝ որ Ռուսաց կառավարութիւնը ժամանակէ մը ի վեր Ռուսիոյ գետափին եղբոր բազմաթիւ զօրաբանակներ կը կը դրոշմային և բոլոր Ռուսիոյ մէջ զինուորական անսովոր կարգաւորութիւն և պարտաւորութիւն մի կը տեսնուի որոց նպատակը ճշդիւ յայտնի է: Վերադառնալով, տարալոյս չկայ թէ Լա Կէրօնիէր Վաղղիյի մէջ իշխեալ վեհապետաց տեսակցութիւնը ևս առաւել սեղմեց Վերսալիէն և ի վերջոյ կը ազդեցաւ բարեկամական կապերը, վասնզի այնպէս այս երկու միապետներէն որոշուեցաւ նշանակուի Ռուսաց կայսեր երկրորդ որդւոյն՝ բարձրագոյն Վաղղիյի Վերսալի, Ռուսիոյ թագաւորին քրոջը աշխարհը հետ:

Լա Կէրօնիէր կը համարուի յառաջ բերել թէ Վաղղիյ և լա Կէրօնիէր կառավարութիւնները որչափ զգոհուեցան թէ միմեկին կը իշխանեն այս նոր անգլացի բարեկամական համաձայնութեան, որ կը տիրէ

հիւսիսային երկու մեծ տէրութեանց մէջ: Վերսալի հաստատութեան կերպի, թէ ի պատահել եւրոպական պատերազմի մը, Ռուսիոյ և Ռուսիոյ դաշնակից բանակները շարունակ պիտի տեսնուին Վաղղիյի և լա Կէրօնիէր զօրաբանակաց:

Սպանիան միևնոյն տարածք կայսրութեան մէջ կը գտնուի, և թագաւոր կը փոխուի ու չգտնուի կամ չուշացի գտնուի: Զորացի ժամանակ որ ազդեցիկ տեսչութեան լրագրագետը կը պարանք մը շատ մի չկրնար պատճառել, այլ ընդհանրական ազդեցիկ գաղափար կը տարածուի Ռուսիոյ միջոցով: Սակայն մեծ զգուշութիւն պէտք է. ինչու որ թագաւոր չուշացի ժամանակը՝ անիշխանութիւնը կաշխատի առաջ տեղադրել և զժողովրդաւոր շատ անգամ կը շարունակէ:

Սպանիոյ նախագահ թագուհին վերջապէս որոշեց, թէ հրաժարուի յանձնել ի ձեռք Վաղղիյից կայսեր: Երբեք անտարակոյս բարեկամութեան կամ օգուտութեան կը յուսայ ի նպատակ իրաւանց իւր որդւոյն ի վերայ սպանիական թագին:

Ռուսիոյ յաջողութեան կառավարութեան և Ռուսիոյ թագաւորութեան մէջ պաշտօնական յարաբերութիւնները դադարեցան, ինչու որ Վաղղիյի մահով անհետացաւ իշխան կառավարութեան նախագահ և արտաքին գործոց տեսչէն, չուշացի ճանաչել և ընդունել Ռուսիոյ գետափին մի ի վերջոյ պոստ. վասնզի այս ետքիւն խառն դատեր և պատարակեր էր Վաղղիյի յաջորդին յաջողութեան ընկալեալը: Իտալիոյ կառավարութիւնը իւր գետափին եւ զաւանդակները՝ իրեն համարելով ետ կանչեց զնա՝ ինչպէս նաև Ռուսիոյ գետափին միևնոյն ժամանակ: Բայ տարաձայնութեան ծանր դէպք մի չկրնար պատահել, ինչու որ անհանգիստ գետափին ծագած վեճ մըն է. ուստի տարակոյս չկայ թէ շատ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՅԱՌԱՋԱՐԱՆ

ՀԱՐԱՐԱՆՈՅԻ ԿՈՏԵՑՆԵՐՆԵՐ

Նախ՝ Հայերէն գրաւոր լեզուն կարեւորութիւններ կրնա զանազան տեսակ կանոնաւոր բացատրութեանց և զեղեցիկ խնամքի, և երկրորդ՝ թէ գաղափարաց ի թէ ուսանողաց կրած գիտարութիւնը, որոց զրոյթի միջոց պատահած են նոյն լեզուն քառամեկուս գետափին ձեռք գտնուելով, թէ զանազան իրենց ուսման շրջաններուն մէջ առաջին անգամ բազմապատկեր գրեցանք մէջ ընտրել մասերը որոշուեալ աշխատութեանն ազատելու, և թէ՛ որ զլուստունն է՝ անոնց ճաշակը կը թելու այն զեղեցիկութեան և կանոնաւոր հատուածներով, որոնք հիշեցնող զուրու գրականութեան և անոր հատարանարար հետեւողներուն ուրիշ գրեցանք գործերն են, և որոնք հարազատ հայկաբանութեան այսինքն կանոնաւոր, յստակ և ինքնազարգ ոճոյ նկարագիրն ունին: Երբ անգամ մ'աշխատեցաւ այս կերպով ընտրել հայկաբանութեան ճաշակն առնուի, անտարակոյս բոլոր երեւելի հիշատակները ծայրէ ի ծայր կարգաւոր բազմապէս մը պիտի ունենան:

Թէպէտ կային գործոյ նման ուրիշ աշխատութիւններ, որոց սեռին մէջ առաջին տեղին կը զբաղէ Վիլհելմ Նայի Միլիտարեան հարցը «Հատուածներ ընթերցողաց» բայց մեք ուզելով որ միևնոյն գաղափարները իւրիշ հատուածներով ևս գործածուին անորոշ անգամ և որպէսզի ուսանողաց բանաստեղծական արտոյտնէն ու բարոյական որ յատուկ է զարթոյնական հաւաքի, զօրացունելով լուրի ծառայութիւն մ'ըրած ըլլանք անոնց, այլևայլ ճարտար սկիզբ գործերէն ուսանողները ալ հաւանքեցան, և թէ աշխատեցան թէ չափեալ հատուածներուն միջին տեղերն

ծանոթութեամբ պարզեցինք, յիշեցնելով տեղեւորութեան տեսակական հարցաւոր կանոններն, որոնք կրնան ուսանողի մը յիշողութեանն իրիպիւր Վերսալի մէջ հաստատուող ընտրութեանց ու անոնց դասաւորութեանց, և թէ կարեւոր ծանոթութեանց կողմանէ ամեն ջանքը, իրենք, որպէսզի մտադիր ուսանողը տեսնուի ծանոթութեան և այլևայլ զմուտութեանց՝ իրենց տեսնուին առանց տաղտուի իրեն մը զգալու շարունակին:

Կարելի եղածին չափ ի նախնեաց գործոյ և ի իրարմանութեանց, որոց մէջ լուստուն կանոնաւոր և յստակ շարադասութեան կողմանէ խիստ նշանակաւոր են աստուածաւոր Ս. Գրքի և Յովհ. Ոսկերեանի միջինութիւնը ու ճանաչել, ընտրել հատուածներ հաւանքել զատարդի հիշողական գործերէն ալ ինչ ինչ անտաղիւտ հատուածներ ալ մէջ իրենք նիւթոց զանազանութեան համար: Գայտնի է որ նախնեաց գործերը՝ թէ հիշողականութիւնը և թէ թարգմանութիւնը գրեթէ մեծ մասամբ նիւթոց կողմանէ մէկ սեռի կը վերաբերին, և բոլոր ոճերն ու ձևերը վարդապետականի նմանութիւն մ'ունեն. ասոր համար չխոցեցինք արդի հիշողական ընտրել գործերէն ալ առնելու: Եւ ինչպէս որ բնական է, պարզ և անսեթեթ հատուածներէն սկսելով թէ գաղափարութեամբ ձևաւոր և թէ խմատով բարձր ու վսիմ եղանակներն են, որպէսզի ուսանողաց արտաբանութիւնը միշտ միտքնակ պահուի, որ ուսուցչութեան և զանազան առաջին պայմանն է: Խորհեցանք նաև մէջ բերել միջին և տաղտուի կը թուի թէ միմեկին հատուածներ, որոնք եթէ ոչ անմիջապէս զգի, գիտ իրենց գրածներն այլևայլ կերպով խորհողները յօդաւորութիւն ունեցող մտաւարկաւոր գործ էին, որոց աւելի զեղեցիկ և աւելի վստի ոճ մը կը նշանակէ թէ յստակութիւնն ու կանոնաւորութիւնն իրենց երկարաւորութեանը պայման ընտրելին: Մեր ընտրած զեղեցիկ հատուածներուն մէջ

ներուն մէջ մուտ դառն ինչ ինչ անխմանտի մասեր, աւելորդ կը խնայարարութեանն որոնք ընդհանրապէս Ռուսիոյ ճարտար և Մուտքի մեկնութեան գրոց մէջ մեր գէշն են, իրեն ուսանողի մ'անօգուտ իրաց յաւանքեցինք, և խորին թելն անխմանտի պահելու համար տեղեւոր են, զի, երբ և որ բաներն աւելցուցինք:

Եւ այն աշխատութիւններն զատ ջանաւոր նաև որ մեր մասերն լը միջակ գիրքին մէջ առատ նիւթեր պատուանէ, և ուսանողը զայն ծայրէ ի ծայր կանոնաւոր կերպով կարգաւոր օգուտ քաղէ թէ լեզուն և թէ նորանոր զեղեցիկ խմատից նկատմամբ: Կանոնաւոր ընթերցման մասին պարտին մտադիր ուսանողը հատուածներն իրենց բնական շարքին վերածել, լուծել և ապա իրենց բոլոր զարգեցիկ մեկնաբանել: Ուսանողը անշուշտ աւելի կ'օգտին այս ընթացքով քան թէ յաշխարհաբար ի գրարար փոխելու ապրելն աշխատութեամբ, որովհետեւ աշխարհաբար արդէն կանոնաւոր և ամեն բացատրութիւն անաշխատ կերպով յօդները յարմար լը մը չըլլալուն շատ անգամ կը նեղին ուսանողը և կը վստահին, երբ տարբեր տարբեր կերպով գրուած աշխարհաբար հատուածներն ի գրարար փոխելու ձեռք գտնեն: Սպա տաղտուից և տաժաւորաւոր աշխատութեանն ազատելու համար հարկ է վերցնել ընթացքով վարուիլ, որ ընդունելին է ամեն փորձառու և հմուտ դասաւորաց, և որով հետզհետէ ուսանողաց միտքը զարգանալով և իրենց գրութեան ոճը ու բացատրութիւնը կանոնաւոր լը մը կը համակերպուի կը զօրին իրենց գաղափարները թէ բանիւ և թէ զրոյթ ուրիշներուն պատշաճ կերպով հարգողներ, որ կը լը մը գաղափարաց յատուկ բաներն զգործածելով:

Իսկ մեր եթէ կրցինք այն աշխատութեամբ օգուտ կար ըլլալ համազգի սիրելի ուսանողաց, ահա այն պիտի ըլլայ միայն աշխատութեան լուրի փոխարինը:

չանցած՝ յարաբերութիւնները պիտի վերահաստատուին այս երկու արբուներաց մէջ, գուցէ գեապանաց փոխադարձ փոփոխութեամբը . այսինքն խտրական նոր երեսփոխան մի յուղարկելով 'ի Լիզպոնա և Վորթուկալի տէրութիւնը նոր երեսփոխան մի կարգելով 'ի Ֆիորէնցա :

Ընդոյս 17ին չորեքշաբթի օրը՝ որ սրբոց Լորաքեւոցն Պետրոսի և Պողոսի տօնախմբութիւնն էր ըստ լատինացոց , սրբազան Պապին անձնական անսխալութիւնը հրատարակուած պիտի ըլլայ Հռոմի տիեզերական կոչուած ժողովոյն մէջ, որուն անդամաց մեծագոյն մասը արդէն իւր հաւանութիւնը ստուած էր այս անխմանալի վարդապետութեանը . որով մահականացու անձի մը աստուածային յատկութիւն կը շնորհուի . իսկ զարմանալին այն է , որ այս վարդապետութիւնը պէտք է որ իւրաքանչիւր կաթողիկոսին իբրեւ մասն հաւատոյ . ապա թէ ոչ՝ այսինքն եթէ Պապին անձնական անսխալութեանը հաւատաւ չուզէ , եկեղեցւոյ նշովքին և բանադարանաց ներքե պիտի իյնայ իբրեւ հերետիկոս :

Հռոմի եկեղեցւոյն այս նոր վարդապետութեան հրատարակութեամբը , պապական աթոռոյն և Գաղղիոյ կառավարութեան մէջ 'ի վաղուց անտի հաստատուած Վոնդորտա անուանեալ դաշնագրութիւնը կը բռնաբարուի . որուն ենթակայէ Կալլեքան՝ այսինքն պաղղիական եկեղեցին . զոր յիշեալ նոր վարդապետութիւնը բոլորովին կը ջնջէ . իսկ տեսնենք թէ այս դժուար պարագային մէջ ինչ ընթացք պիտի բռնէ Գաղղիոյ կառավարութիւնը՝ որ արդէն յայտնած էր թէ հաստատուն պիտի պահէ . Վոնդորտա կոչուած դաշնագրութիւնը տառնց ուշադրութիւն մատուցանելու Հռոմի ժողովոյն ընկնու որոշմանցը : Գաղղիացի եպիսկոպոսները ամենագոյնով փնտրելի մէջ պիտի դառնան այս նոր դաշնագրութեամբ . քանզի եթէ Պապին հնազանդիլ ուզեն , իրենց ազգային աշխարհական կառավարութեանը դիմագրութիւնը ըրած պիտի ըլլան . իսկ եթէ չհնազանդեն , այսինքն եթէ 'Եւրոյն Սրբաշնութեան անձնական անսխալութիւնը չընդունին , իբրեւ հերետիկոս՝ բանադարանաց և անաթեմայի ներքե պիտի մնան :

Յայտնի է թէ Հռոմի տէրութիւնը ոչ տակաւ երկիրներ և գաղթականներ ունի Լեւոնտեան Հընդկաստանի մէջ : Ըստ երկիրներուն Հռոմի տէր չեղող բոլոր անտուրը շատ մեծ է : Վասնզի Հռոմի տայէն

'ի Հնդկաստան յուղարկուած գրանդան ապրանքաց գումարը կը հասնի 'ի ֆրանք 106,125,000

Եւ Հնդկաստանէն 'ի Հռոմ տալու յուղարկուած գրանդան բերքոց գումարն է 201,275,000

Ընդամենայն ֆրանք 307,400,000

Հռոմի տակաւ Հնդկաստանի գլխաւոր երկիրը ճաւա կղզին է . որուն զրեթէ ամեն բերքը 'ի հաշիւ Հռոմի տայի կառավարութեանն է , և ըստ մասին 'ի Հռոմ տալու կառավարութեան զործակալաց միջոցաւ . որոնք են The Dutch Trading Company.

Ըստ մեծագումար առուուորը զիւրացնելու ու ես առաւել զարգացնելու համար ջնջ ընկերութիւն մի հաստատուեցաւ մօտերս 'ի Հռոմ տալու պատուով նախագահութեամբ բարձրա . Հանրի իշխանին՝ որ Հռոմ տայի թագաւորին եղբայրն է . Ըստ բաժանորդական ընկերութիւնը՝ որուն գրամագլուխն է վեց միլիոն հոլանդական ֆլորին , Սուէրի ճանապարհաւ շոգ երանուց կանոնաւոր երթեկիւթիւն մի պիտի կարգադրէ 'ի մէջ Հռոմ տայի և ճաւա կղզւոյն : Յիշեալ նաւարկութիւնը՝ ըստ ամենայն երեւանց , պիտի սկսի դալ տարուան առջի ամսները , և առաւելոյս չկայ թէ յաջողարդիւնք պիտի ունենայ :

Վարք Ֆիլէսին է ֆիլա մօտմօր՝ Մարտիկայի շոգ երանական ընկերութեան Լ'Էքսիք կոչուած շոգ երանաւ՝ մօտերս նոր օրինակ մի տուաւ արագութեանն . որով կրնայ Վատարուիլ ճանապարհորդութիւնը Լեւոնտեան 'ի Հնդկաստան Սուէրի ջրանցքէն անցնելով :

Մարտիկայի լրագիրները հեռեւեալ անդիկութիւնները կը հրատարակեն 'ի մօտին այս արագութեան :

Ֆիլէսին ընկերութեան Եւրօր կոչուած շոգ երանաւ Մայիսի 6ին Պոմպայէն անկնելով , Սուէրի ջրանցքի ճանապարհաւ հասաւ Եւրօրի շոգ երանաւ 'ի 25 նոյն ամսոյ և շէն ուղղակի ճամբայ ելաւ Մարտիկա երթալու . որ Յունիսի Գին հասաւ :

Սուէրի ընկերութեան Լ'Էքսիք շոգ երանաւ՝ Յունիսի ջին ըստ նոր տումարի՝ Մարտիկայէն անկնելով ցաւե 25ին հասաւ 'ի Պոմպայ , զինի օր մի միայն 'ի Պապ-Էլ-Մանսուր . որով իրական ճանապարհորդութիւնը Մարտիկայէն 'ի Պոմպայ՝ 22 օրուան մէջ ըրած կը ըլլայ :

Ընդեալները Սիւրայի Յունաց արքեպիսկոպոսի գերա . տէր Լեքսանդր Լեքսիկոս , որ բաղմանը

մուտ և Ըստուածաբան եկեղեցական մըն է , Լեքսիկոսի Յուն վաճառականներէն հրաւիրուելով՝ յիշեալ քաղաքը դնաց , այնտեղ փառաւորապէս կառուցեալ օրթոտոքս եկեղեցին օծելու համար :

Յիշեալ բարձրաստիճան հոգևոր հովիւը թէ Լեքսիկոսի և թէ Լեւոնտի մէջ համակրական սիրով և բազում յարգանքով ընդունուեցաւ ոչ միայն անդղիական եկեղեցւոյն զահեւեց և Վէնթեթպէրիի գերա . տրքեպիսկոպոսէն , այլև զրեթէ բոլոր անդղիական կղզիէն , ժողովրդէն և կառավարութեան անդամներէն :

Սիւրայի արքեպիսկոպոսին անձնական արժանաւորութեան 'ի զատ , անոր յայտնուած այս համակրական սէրը՝ բնական արդիւնքը՝ կը կարծեմք անդղիական եկեղեցւոյն յօժարամտութեանը՝ զոր ժամանակէ մը 'ի վեր կը յայտնէ օրթոտոքս եկեղեցւոյն հետ միանալու . որ 'ի նշան յայտնի է , Լեւոնտեան ընդհանուր եկեղեցին կը ներկայացնէ :

'ի շնորհակալութիւն այս մարդասէր և եղբայրաւոր ընդունելութեանը , Կ. Պօլսոյ Յունաց ամենապատրիարքը մօտերս Վէնթեթպէրիի արքեպիսկոպոսին սիրալիր նամակ մի գրեց , զոր անդղիական և յունական լրագիրները փութացան հրատարակելու , և որուն հայերէն թարգմանութիւնը Մասիկայէն մէջ կարգադրեց . յորմէ քաղելով մեր ընթերցողաց ևս կը հաղորդեմք զայն . վասնզի ըստ բազում մասանց նշանակութեամբ արժանի կը համարեմք այս գրուածքը :

Ըհատեալ անոր թարգմանութիւնը ,

« Գր/դոկտոս , շնորհին Աստուծոյ արքեպիսկոպոս Կ. Պօլսոյ՝ Նորայն Հռոմիայ , և Պատրիարք տիեզերական , Տեառն Սրբապաշտոյ Շնորհազարդ արքեպիսկոպոսի Ֆիլէթիպպէրեոյ և զահեւեցու անդղիական եկեղեցւոյ , խաղաղութիւն յԱստուծոյ և 'ի մէջ , համբողջ եղբայրութեան 'ի Յիսուս Քրիստոս :

« Երբոր մեր Փրկչին շուրջարանաց և Յարութեան ստոր տօներուն օրերը Շիրայի արքեպիսկոպոս տէր Սաղէքանդր Լեքսիկոս մեր սիրելի եղբայրը և 'ի Քրիստոս պաշտօնակիցը՝ ձեր բարեպաշտ և փառաւոր հայր ընկերին զառնալով հոս հասաւ և զինքը հիւրընկերութեամբ յունական ունեցանք , և Եւրօրի թեմայի և շնորհաւ կալութեամբ լսելինք անոր մանրամասն պատմութենէն այն բարձր պատուոյ և համակրութեան արտայայտութիւնները , զորս թէ՛ ձեր շնորհազարդ եղբայրութիւնն և թէ՛ ուրիշ գիտնական և բարձրաստիճան անձինք , զլիաւորապէս վսեմա . Պ . Կլաւսթըն և ըրտ Սթրաթֆորտ Ուէտըլֆ յայտնած են մեր նուաստութեան հա-

Մանգրանէին 1250 րոպոյն մեջ սուրբ Էջմիածնէն գրուած պաշտպանողական նամակ մի կարդացին , զոր յօժարամտ կը ընդարարակեմք Սրբապաշտ մեջ , ինչու որ Սրբապաշտ մայր սուրբ Աթոռոյն եւ մեր վեհա . Կարողիկոսին իրաւունքները ու եկեղեցական արտօնութիւնները գորաւոր փաստերով կը պաշտպանեն : Ահաւասիկ այս նամակը :

... խմբագիր ,

Անցեալ սուրհանդակով ստացեալ տեղեւոյդ ազգային բազմութիւն Մասիկայի 967 թիւ լրագրին մէջ (ըստ իմ կարծեաց՝ կեղծ) նամակի մը հետեւալ մի քանի կէտերը կը փութամ հերքել 'ի տեղեկութիւն Ձեր , որ գուցէ խօսաւորութեանց մէջ և կամ մի այլ յարմար պարագայի մէջ պէտք կը գայ Ձեզ 'ի գիտութիւն : Թէ և մենք անուղղակի կերպիւ 'ի ժամանակին ունեմք կարեւոր յորուածներով ազգայնաց հետաքրքրութիւնը յազգայնելու համար՝ կաթողիկոսութեան , և եկեղեցւոյ պաշտօնակից աստիճաններու ինչպէս արքեպիսկոպոսութեան , եպիսկոպոսութեան , քորեպիսկոպոսութեան և այլն , և այլն , վերաբերեալ խնդիրներու վերայ՝ եկեղեցական օրէնքներով և կանոններով վկայեալ և հաստատեալ տեղեկութիւնը հրատարակելու Սրբապաշտ կրօնական մասին մէջ , սակայն առայժմ հետեւեալներն ևս 'ի տեղեկութիւն ձեր հաղորդել անօգուտ չհամարեմք :

Ա . Սրբ տիտղոս՝ առանձին պատիւ է զոր կաթողիկոսութեան նկատմամբ զանազան պարագայից՝ յատուկ կոնգրակաւ կամ եպիսկոպոսութեան վկայականաւ 'ի միասին կը շնորհեն եպիսկոպոսաց : Ձեռնադրուած թիւին կամ ընտրուած ու կարգուած վիճակին արքեպիսկոպոսական ինքը բաւական չէ և ոչ մի եպիսկոպոսին՝ ստորագրել Սրբ տիտղոսի , առանց կանխապէս ընդունելոյ նոյն պատիւը 'ի կաթողիկոսի : Մանաւանդ եթէ արքեպիսկոպոսական վիճակին առաջնորդ կարգուելուն պէս մի եպիս-

կոպոս կարող լինի արքեպիսկոպոս համարուիլ կը շահանակ թէ՛ նորա այնպիսի վիճակէն զրկուելն կամ մի պակասութեամբ քանդուելն զինի , արքեպիսկոս ևս պիտի ջնջուի իւր ստորագրութենէն՝ ինչպէս առանց վիճակի մնացած մի լոկ եպիսկոպոս , ինչպէս նաև Պատրիարքները՝ երբ կը հրաժարին կամ կը հրաժարուին , այլ նու հետեւ չեն կարող Պատրիարք ստորագրել . այլ լոկ եթէ արքեպիսկոպոս պատիւ ունի , արքեպիսկոպոս կ'ստորագրէ , և եթէ չունի՝ եպիսկոպոս կ'ստորագրէ . իսկ եթէ թեմ ունի պահած , առաջնորդ (այսինչ) վիճակի կը յաւելու : (Թէ և սովորութիւն ևս է՝ ճախիկն Պատրիարք՝ տիտղոսը կրել . . .) : Սակայն երբ մի եպիսկոպոս արքեպիսկոպոս տիտղոսը վեհա . Կաթողիկոսին յատուկ կոնգրակաւ և այլն ընդունուած լինի , շնայելով արքեպիսկոպոսական վիճակին առաջնորդ լինելուն կամ չլինելուն , նա միշտ ըստ կանոնաց եկեղեցւոյ իրաւունք ունի արքեպիսկոպոս ստորագրել :

Բ . Գերա . Խրիստոսը Տարօնոյ վիճակին վերայ եպիսկոպոս ձեռնադրուած չէ և չէ՝ . թող Պ . նամակագիրը բարեհաճի երթալ և Խրիստոսի վկայականը կարգալ : Խրիստոսը որ անպատասխար և պարզապէս և այլն , և այլն մի անձն կը ճգնի ցուցուեն զանձն , սակայն փառամոլութիւն և հպարտութիւն չէ՝ (բաղում ասել ընդդէմ իրաւանց և կանոնաց եկեղեցւոյ) որ կ'ստորագրէ եպիսկոպոս Տարօնոյ . առանց մի վկայական և օրինաւոր փաստ ունենալոյ 'ի ձեռին իւրում : Ըստորում նոյն վիճակին ժողովրդեան կողմանէ՝ ինչպէս օրէնք է , մի հանրապիր և խնդրալիր չունենալն զատ , ինչպէս իւրեանց առաջնորդ՝ եթէ էր . մինչև անգամ Գլխայ վանուց միարաւորութեան կողմանէ ևս , որոյ վանահայրն էր , մի հանրապիր կամ խնդրալիր և կամ վկայական չունէր 'ի ձեռին . միայն Պօլսոյ Պատրիարքի վկայականի վերայ հիմնուելով Գլխայ վանուց վերայ եպիսկոպոս ձեռնադրեալ է :

Գ . Թող Պ . նամակագիրը տքնի ապացուցանելու կամ մի գիր գտանելու , թէ վեհապառ Կաթողիկոսը՝ իւր 'ի Պրուստ առաջնորդութեան միջոցին արքեպիսկոպոս ստորագրած Լեքսիկոս պաշտօնական կամ մանաւոր գրութեանց մէջ : Ընդհակառակն Պատրիարք ընտրուելն զինի 'ի Պօլսոյ , հանդուցեալ Մասիկոս կաթողիկոսի առ ինքն գրած մի կոնգրակին մէջ արքեպիսկոպոս տիտղոսը ընդունելն յետոյ սկսած է ստորագրել արքեպիսկոպոս :

Դ . Ետա շնորհակալեմ Պ . նամակագրին որ արմատայնապէս ճիշդապէս կաթողիկոսը և նորա յերտաւ զէմ Սոյ կաթողիկոսին հաւ կալման ժողովը և եղած սահմանները յիշելով , մի երեւի խնդիր ըստ բաւական կը պարզէ թէ և կամք քաղաւորելով : Ս . Սթոնոյ մատենագրարանի ձեռագրաց մէջ այս խնդրոյ մասին գտնուած գրուածքները առայժմ զանց անելով , այս կտակով և կը խոստովանիմ որ այդպէս պէտք է լինին , և ընդհանուր ազգիս ներկայ գրութեան մէջ օգուտը և հարկը այդպէս կը պահանջէ , այսինքն « Երկու տիտղոս « Լեքսիկոսի և Սոյ » սէր ունիցին առ միմեանս » (Չամէ . Պատ . Հայոց հատ . Գ . երես 628 , էջ 37) . սակայն Պ . նամակագիրը ինչո՞ւ գլխով Չամէական գրածը ամբողջութեամբ չը ճգնէր , որպէսզի խնդիր տալի պարզ և որոշ հասկեցուի . ըստորում նոյն առաջին սահմանին մէջ այլ ինն բառերով չը բովանդակէր Չամէական , այլև կը յաւելու , « Եւ իւրաքանչիւր միայն զիւրոյ վիճակին նուիրեալն ձեռնադրեալ » : Եւ թէ Բ . « Եւ որ ձեռնադրելին « է » մի իշխանաց առ այլ կաթողիկոս գնալ , այլ առ իւր » : Ուրեմն՝ բացայայտ խօսելով , Սիւր տրդէն այդ պայմանը անսակոյս արած է՝ Լեքսիկոսի միարաններէն և սուրբ Էջմիածնի թեմերու մէջ պաշտօն վարելու համար եպիսկոպոսներ ձեռնադրելով , որպիսիքն ևս կրկնակի ուխտադրանքութեամբ մեղանշած և մինչև իսկ անարգած , և առ ոչինչս գրած են եկեղեցւոյ ընդհանուր կանոններ :

մար: Նմանապէս մեծ եղաւ մեր գոհութիւնը երբ պատմեց այն հրաշալիքները և առանձնական մեծ պատիւները՝ զոր ընծայել և այս գիտնական յայն արքեպիսկոպոսին թէ՛ մասնաւոր անձինք, թէ՛ կառավարութեան անդամք, թէ՛ աստուածարանք և եկեղեցականք: Թէ՛ ակադեմիականք, թէ՛ համայն Անգղիոյ պաշտօնէն հէտ, բասէր ժողովուրդը, և թէ՛ վերջապէս նոյն ինքն Օգոստափառ և հզօր Թագուհին ձեր: Ատոնք անգղիացւոյ ազգին ստացած քրիստոնէական կրթութեան և իւր մեր ձառորին վրայ զգացած աւետարանական սիրոյն ճանաբիտ և սպայծառ վկայութիւններ են:

«Բայց ամեն բանէ աւելի մեզ զմայլեցուցին այն խօսքերն ու գործերը՝ զորս գերաւ. Աղքատագր արքեպիսկոպոսը տեսեր ու լսել է բոլոր Անգղիոյ մէջ, եւ որք բարձր յարգանաց և խորին համակրութեան ապացոյց են Արեւելեան սուրբ և ուղղափառ եկեղեցւոյ նկատմամբ. այն եկեղեցւոյ, որ կրած երկար և դժուար հալածանքներով, հակառակամարտութիւններով և մարտիրոսներով կրպակածայ. այն եկեղեցւոյ, զոր իր երկնաւոր փեսայն սիրեց և պաշտպանեց. այն եկեղեցւոյ, որ երբեք չէ զրկուած հաւատոյ խորհրդական լուսնի և անարատ գանձէն: Առաքելական և աւանդական հաստատութեան ամեն ամբարշտ նորոգութիւններէ, ամեն նոր վարդապետութիւններէ, գերծ մարտութեան և բռնութեան մեքենայութիւններէ, բոլորովին հողեւոր և երկնային, անարատ և պայծառ, արտայայտեալ անսպառ և քեղեքանոր սիրով, այս է եկեղեցւոյ մարմնոյն մի և անբաժանելի հոգին, զոր Աստուծոյ հոգին՝ ճշմարտութեան հոգին կըստնուզուի և կըմնայ և կըմնայ զանազան միջոցներով յայտնուի: Այս է ահա մարդոց համար բարին և օգտակարը, սիրելի և գերաւ եղբայր. առաջ ահա կըհարկի հոգեւոր միութեան և հաղորդութեան փառքը ձերման այն ամեն հաստատուելոյ առջև՝ որք համայն աշխարհի վրայ կատարել մի և նոյն հաւատքով իրրեւ մի և նոյն երկնային ծառոյն ոտեր, իրրեւ անդամք եկեղեցւոյ միակ մարմնոյն, իրրեւ որդիք ճշմարտութեան լուսնոյն:

«Երջանիկ համարելով զմեզ այն սիրոյ յարգանոց և մեծարանայ համար՝ զոր անգղիական եկեղեցւոյ լուստմիտ հօտն ու հովիւները, ինչպիսի նաև անոր բաղկին նախագահողները ցոյց տուած են թէ՛ վերջոյնքաւ արքեպիսկոպոսին և մեր նուազագէտ անձնութեան և թէ՛ Արեւելեան ուղղափառութեան, այն ճշմարտ կաթողիկոսութեան՝ զոր Աստուծոյ շնորհն ամրապէս կապած կըլլան Ս. Գրոց և արեւելեան ժողովոյ հետ, շնորհակալութիւն կը յայտնենք ձեզ ի բոլոր սրտէ, եւ մեր

բը և սահմանները, որք ի հարկէ առանց փորձառութեանց և հետազոտութեանց հաստատուած չեն: Թող զոյս, տախաւին քանի՞ ամիս անցած է, որ ամենանոր հրաշալիք մի ևս ցոլացաւ, հակառակ համայն ազգիս բաղձանայ և իրաւանց՝ հակառակ Ս. Էջմիածնի բողմադարեան իշխանութեան և իրաւանց՝ հակառակ իսկ հրատարակելով Էջմիածնի: Միթէ Սիւր ինքնին ժողովեց այդ առ երեսի կամ առ ստուերական պատգամը: Միթէ «Աստուծոյ թողութիւն» պէս այդ խնդրին տակն ևս մի «թողութիւն» չ'կար և չ'կայ: (Կակայն ազգը (բողմադարեան իսկաւ սակաւուց և աննշանից) այդպիսի «թողութիւններ» վայելելու տեղեւոր չ'ունի. մանաւանդ զգուած իսկ է. ուստի և կըլծալծալին այդպիսի «թողութիւններ» կարողանալը:

Գարձաւ Երեսիս զոր մի քանի արմանաւոր յատկութեանց համար թէ՛ և կըլծալծալ և կըլծալծալ, բայց ինչ առիթ կար նմին, մինչդեռ Էջմիածնի միտքան և պիսկոպոսին ձեռնադրուած էր վարդապետ, հետեւաբար և Էջմիածնի միտքան էր ինքն ևս, իր առաջին ուսուցող տնակոյն անելով, և առանց մի վիճակի առաջնորդ լինելու, առանց խնդրանոց և համարադրութեան ժողովրդեան՝ ինչպէս օրէնք է, և վերջապէս առանց զէթ պատրիարքական կամ պատրիարքի տեղապահի վկայական ունենալոյ, անձնուց կըլծին Եպիսկոպոսութեան և ձեռնադրուելն յետոյ, գտնէ Վիլիկոյ վիճակին մէջ մի պաշտօն վարելոյ փոխարէն, կըփութայ իրին ի Պոլսի Էջմիածնի թեմի մէջ պաշտօն վարելու՝ հակառակ վերջ յիշուած Բ. քղ կանոնին. թողում զայլ կանոն և եկեղեցական անխաղիվ միջոց անգամ կենաց և մահու օրէնքները: Թէ՛ և սորա առ այժմ առեւի կարեւորութիւն կամ քննադատութիւն չեն կարող ունենալ, սակայն եթէ այժմէն սոյնպիսի բաներու ստաւքը չ'առնուի, օրինաւոր յարաբերութեամբ և պայմաններով (ինչպէս որ կըստնուի և կըլծալծալ խանդավառ ոգով), յապա-

փրկին օհնութիւնը կըհայեմք Մեծին—Բրիտանիոյ վրայ, այդ վաղեմի և փառաւոր երկրին վրայ՝ որ առանձնական և առաքելական վարդապետութեանց կըվերադառնայ հրաշապէս, և ի վերջոյ իրեւ պատկ մեր ըզմանոյ, Պոլսոյ առաքելոյն այս վսեմ պատուէրը կըլծենք. ձգնարտեալ սիրով՝ անեցուցանք ի նա զամենայն, որ է ցոյսի թիւստոս:

«Օրհնութիւն և անսպառ զորութիւն Տեառն մերոյ եղիցի ընդ շնորհազարդութիւն Ձեր և ընդ ամենայն հաւատացեալս իւր:

«Գրեալ է տուեալ ի Պատրիարքարանի մերում յերեսներորդում առաւ ամենան Ս. Գրիկ 1870 ամի Պոլսէն մեզը»:

Երբայր ձեր ի Յիսուս Քրիստոս

ԳՐԻԿՈՐԻՈՍ

Պատրիարք Տիեզերական

Աղքատագրիայէն հետեւեալ կըլլին մեզ. Բարձրագոյն Խորհրդին մարդասիրական հրամանաւ յանձնաժողով մի կազմուեցաւ. որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ զբաւական օգնութիւն ժողովել և Պոլսոյ հրկիզեալ կարօտեւոց համար: Փոխարքայն փութեցաւ իւր անձնական սնտուկէն 3000 լիւրա շնորհելու. Կորին Բարձրութեան մայրը՝ 1000 լիւրա տուաւ, նմանապէս զհաստատեալ իշխանը 1000 լիւրա, և Կորին Բարձրութեան լծակից հանձնեղէն իւրաքանչիւրը 500 լիւրա լիւրա: Խորհրդին նախագարները և միւս փաշաները՝ 250 լիւրա տուին. և միտարներուն հրաման եղաւ որ իւրաքանչիւր զեղի համար 3 լիւրա տան: Երբայր փառապաշտանոց խումբը 120,000 Փրանք շնորհեց. վերջապէս արդէն ժողովուած և ժողովուելու բոլոր զբաւական օգնութեանց զումարը 100,000 լիւրայի պիտի մեծանայ:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Փարիզէ Ինչ՝ Լազարոյն մէջ կըլարդամք:

«Կ. Պոլսոյ (Կաթողիկոս) Լազար եկեղեցւոյ մէջ մասին Լուսնի զատուիլը՝ ըստ իրեան թէպէտ փոքրիկ եղելութիւն մի կըհամարուի, բայց ծանր ու վերանայաւոր նշան մըն է (Կաթողիկոս) Լազարը կըլսեն հաստատուն պահէ իրենց եկեղեցւոյն հին արտօնութիւնները. իսկ ի Լուսն՝ միաւարութեան սիրոյն չափազանց եռանդէն շարժեալ, կուզեն ջնջել այս արտօնութիւնները, որ ծանուցեալ և ընդունեալ է:

Զայն ինչ միտաւոր և ազգալործան հետեւեղներ ծնանիլը սոցալայն եկեղեցւոյն քաջ պոտնուղաները դիտուա կարեն հեռատեսել: Մասնաւոր Երօշտին յանցելով՝ հրատարակած մի քանի գրութիւնքը, այսպիսի երկանց սկիզբն լինելը կըպարզաբանեն, զորս զուրմեծ եռանդով և Պ. Խօստարեանը ջանքով յանգեցին: Հրատարակած մի քանի գրութիւնքը, և իրողմանց հետ աղեւալ մի «թողութիւն» ևս կարատուր ի միտքին օչնչացուցին:

Եթէ սոցալայն սովորները չզրգուէին և չհրապարակին, Երօշտին Վեհափառութիւնը կրէր և երբեք միտք չուներ և չուներ զարձեւալ սոցալայն խնդիրներով ոչինչ ժաւանակներ անցուցաւ: Եւ մէկ քանի պոռոտայտայտ իրարանջմանց տեղիք տալ, ըստորում որդէն Ձեզ ևս ինչպէս նա և շատերու յայտնի է Երօշտին Ս. Օծովեան անձուրը և միջոց Սոյ և Աղթամարոյ աթոռները, մայր Աթոռոյ հետ օրինաւոր և ազգօգուտ յարաբերութեամբ և կանոններով կապելով, բազմաբաղձ սէր և խաղաղութիւն հաստատուելու համար առաջարկուած պայմանները: Երօշտին Վեհափառութեան խանդավառ իղձն է այնպիսի անդիմանելի որքան կարելի է՝ հեռու և զգուշ մնալով, ազգին իրական օգտին և յառաջագիւղութեան անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելով՝ ազատել ազգը այն բաղձալուր որդայններէն, որք ահագին սպառնալիքներով անհնարին տառնալ և վերջին ձիգ ու փոյթ կ'աղղեն ազգասիրաց և ճշմարտ հայրենասիրաց: Ասպայոց հորակաւոր չէ. ըստորում Երօշտին Վեհափառութեան գործերը արդէն յայտնի են անկողմնաւոր ուղղութեամբ. և իւրաքանչիւր մէն մի քորող կըհանդիսանայ նորին վեհ սրտին զգացմանց և եռանդեան:

Երօշտին Վեհափառութիւնը ամսոյս 25ին մեկնեցաւ Ս. Էջմիածնէն ի Տիֆլիս օդափոխութեան երթալու: Մայիս 1ին Աստուծով կըմտանէ ի Տիֆլիս:

Քանիցս է Մասիս մի Մեհմեդալի անուն առեր անցեր է, որպէս թէ մենք Մեհմեդալի խաղաղը կըսէ:

Ի նախընթաց Պապեդէն և ժողովներէն: Ահա այս է պատճառը բաժանման. որ տեղի ունեցաւ: Այլ վախճանք որ այս օրինակին հետեւողներ չզգտունին Արեւելի միւս եկեղեցեաց մէջ, որոնք մինչև ցայսօր ինքնօրինութիւն մի ունէին իրենց Պատրիարքը և իրենց ուրիշ հոգեւոր հովիւները կարգելու նկատմամբ: Այս եկեղեցիները ամենէն առեւելեան անգլիկոսական կուղեւ: Իրենց վարդապետ անհրաժեշտները, որոցմէ զանոնք զատելը խիստ դժուար պիտի ըլլայ: Բայց Լուսնի մէջ կուսակցութիւն մի կայ որ ամեն բան կարելի կըլարծէ և չեղբայր. հետեւաբար կատարեալ միաւորութեան ետեւէ ինկած է»:

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵՍՆԻՔ

Աղքատագր Տիեզերական աշխատասիրած հաշակաւոր Ռիքը, Պոքիայը կոչուած զիրքը՝ զոր ի գաղղիարեւնէ աշխարհարար հպերէնի թարգմանած է պարոն Ա. Ս. Գրագէտը, և որ կարդալու արժանի պատմութիւն մըն է, կոտորանդնուպոյս ամեն զրաւաճառաց քով կըմտաւ ի գին 20 զուրուշի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՔ ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԱՏԵՍՆԱԳՐԱՅ

Երբեք վատուելի Ռ. Նազարեանի ի պէտս ազգային վարժարանաց:

Յորում պարունակին հանդերձ ծանօթութեամբ ցգի ազգի բնութիւնը հաստատեմք ի նախին եւ յարդի մեղիմուկայ կամ քարգմանեաց, արձակ եւ չափաւ:

Տպագրութիւն Ա. Ն. եւ Շահնազարեան, ի Եւսագիւղ Կ. Պոլսոյ

1870

Այս պատմական գիրքը՝ որ յերկուս հատորս բաժանեալ եւ ուրաւալ 470 էրեսէ բաղկացեալ է, Հայ գրականութեան պարծանքը կըհամարուի եւ շատ օգտակար է հայերէն գրաբար լեզուն ուսանիլ փափաքող աշակերտաց. որոց ճաշակը դիւրաւ կրթութեան պատկառ կարգադրուած է. հետեւաբար զայրոցաց համար ամենահարկաւոր դասագիրք մըն է. որուն արժանիքը ոչ սակաւ կըբարձրացնէ վսեմա. Եւսագր փաշային փառաւոր հաւանութիւնը. յորմէ քաջայերեալ արժաւ. հեղինակին, առ Երօշտին Վեհափառութեան հետ իւր այս երկաւորութիւնը:

Կըվաճառի ի Կ. Պոլսոյ ի գին 30 զուրուշի:

Այս գրքոյն վրայօր՝ Հեղինաւոր մեր բնութեանց ցոյց առնելի մանրամասն տեղեկութիւններ տալու համար, որման համարեցինք անոր Յատաջաբանը լրագրայն երկայ քոնոյն Բաւաւարական մէջ դնել:

Երբեք Երօշտին Վեհափառութիւնը և ոչ Վ. Գրագէտն: Եւ մեր այս սէրը իրաւացի ու հեռատեսութեամբ հրատարակուեցաւ: Եւ Երօշտին Վեհափառութեան այսպէս շարունակել միշտ՝ առեւել, նոր խաղաղութիւն կամ պատմականատուն գրութեմ. ուստի նոյս այնպիսի գրութեմները ինչպէս նոր ոգով տնտած և եռանդաւոր վտանգած, մեր համակրութեան արժանացան, առանց խաղաղութիւն և մոլեռանդութիւն ունենալոյ մեր զգացմանց մէջ. վառնորը և բարեմտեղեցիքը սոցալայն շարունակել, որովհետեւ նախին խաղաղութիւն փոխարինուած թիւնները և անհաստատ սկզբունքները մեզ փորձ եղած էին, և մենք չէինք կարող այնպիսի մի անձը համակրութեամբ գովել և չէինք զովել: Իսկ երկրորդն ևս եթէ իւր ընթացքը փոխէ, կըլին պարտաւոր եմք արժանի ազգաբարոյթիւնը ուղղել որոց արժանն է:

Իսկ ինչ հարկ վեհա. Կաթողիկոսին վերայ յարձակել և զանազան քաջաւորութեան վերջութիւններ տալու: Ըստորում մեր Արարատի Օգոստոսի թիւրթին տալուած միջոցին՝ վեհա. Կաթողիկոսը Աղքատագրաւորայ մօտ Հառիճոյ վանքը օգտափոխութեան կըլստունէր: Իսկ սոցա ծանօթութիւնը տուող եւս եմ. ուրեմն սկզբն է ասել որ առանց նպատակի եղում են. և միթէ մոլեռանդ եմ եւ զաթօլիկայ և Ռուսոյ կողմը...: Ոչ Երբեք. այլ ուղեւոր թշնամի եմ...: Նաեւ ո՞ր տեղ վեհա. փառը Վ. արդանեանի կենաց համար գին իմած է: Թող նամակագիրը ինչպէս և Մասիսը բարեհաճին ապացուցանել. իսկ եթէ Կաթողիկոսի համար եղած մի կոչումը մէջ նա ևս հրաւիրուած էր, այդ պարտքը կամ պաշտօնը կոչնաւորին զիտնալու բանն է: Կոչնաւորը շատերը կանչել ինչպէս իւր իղձն է՝ կարող է. և զայն ոչ որ կարէ բամբասել առանց ազատութեան դէմ մեղանշելու:

Ի Ս. Էջմիածնէն ի Վ. աղարշապատ,

29 Ապրիլ 1870:

— 1. Դրագրոյն նախընթաց թուովը Մշտ վանուց միաբան երեք վարդապետաց՝ ընդդէմ խորհման Ս. Սլաւոնիարքին առ Բարձրագոյն Գրուը մատուցած բողոքագրոյն յիշատակութիւնը ընկելով, դաժնակալ կան անուանեցինք նոյն վարդապետաց ընթացքը, և միանգամայն յաւելցուցինք ասելով՝ «Հոսումք թէ ազգային մեծարդոյ Վարչութիւնը հոգ կը տանի այս գործոյն վրայոք պաշտօնական բացատրութիւններ տալ ողջամիտ հասարակութեանը՝ որ անտարակոյս կուզէ իմանալ այս բողոքագրոյն պատճառը՝ ի շինութիւն իւր»:

Մեր այս յայտը բոլորովին ի դերն ելաւ քանզի կը ըսենք թէ ամենա սրբազան Հայրիկը՝ փառանակ ինքզինքը պաշտպանելու ընդդէմ իւր դատախազաց, ազգային Սահմանադրութեան օրովը տեղի չունեցած ընթացքով մի թաղարի գրեւէ առ Բարձ. Վարչ. Խնդրելով որ յիշեալ վարդապետները աքսորուին: Ըսանք՝ դատաւանի այսպիսի հրաման մի ի ձեռն բերելէ ետեւ, երբոր Սլաւոնիարքեանը կը փնտռէր յիշեալ վարդապետները, անոնք արդէն փութացեր էին՝ զերեւնք պաշտպանելու համար, պապականաց կրօնը ընդունել և անոնք գերապայծառին հովանաւորութեանը ապաստանել: Տեսնեմք թէ այս ազգային պայքարական ընթացքին վերջը ո՞ր պիտի կայաւնայ. որուն վերայ՝ ճշմարիտ ազդասիրաց հետ, կը յաւելնք ի սրտէս. ինչու որ դարուս ազատասիրական ոգւոյն հակառակ և ազգային Սահմանադրութեան հիմնական տրամադրութեանց դէմ ընթացք մըն է այս. յորմէ անտարակոյս ազդամիտ շատ հետեւութիւններ պիտի ծագին:

ԿՈՍՏԱՆՍՆՈՒԹՅՈՒՆ, 17 ՅԱՆՎԱՐ

Օգոստոսիան Սուլթանին մեծ որդւոյն բարձրա. Իյէտանին էֆէնտիին և միւս կայսերազն իշխանաց թիւիտութեան հանդէսը ամենայն ցին սկսաւ: Բայց ի պատճառս Բէրայի վերջին տհաճութիւն հրդեհին, այս անգամ Սուլթանի զափազանց փառաւոր շքով և մեծամեծ ծախքով շրտաբանութեամբ Եւս բարեպետեհ առթիւ Կորին Վ. Եհփառութիւնը արժան համարեցաւ 5000 լիւս յաւելցնել ի վերայ գումարական օգնութեանը որ շնորհած էր ի նպաստ Բէրայի հրդեհից, և որուն դումարը 10,000 լիւս էր:

— Կըսենք թէ յիշեալ հրդեհից համար Բարոսիոյ թաղաւորը 20,000 ֆրանք յուղարկած է. Սուլթան վախճալի տիրոջ իշխանը 25,000 ֆրանք, Տալութ փաշան 100 լիւս, և այլն և այլն:

— Կըստատենք թէ կայսերական դանձուց կողմանէ հրդեհից բաժնուած ուտելիքներու և ուրիշ ծախսից օրական գումարը 150,000 դրշ կը հասնի:

— 1. սաճնուս նայելով՝ Ռուսաց դեսպան վսեմա. Իկնատիէֆ զօրապետը 300 լիւս մատուցեր է ի նպաստ աղքատ հրդեհից: Ընդդէմ դեսպան վսե. Ելլիսիթ ասպետը 100 լիւս, և Սէսաժըրի Ենքէ. րիալ ընկերութիւնը 200 լիւս շնորհեր է:

— Կայսերական իշխանաց թիւիտութեան հանդիսին առթիւ տէրութեան զլեւուր նախարարները պատիւ ունեցան օգոստա. Սուլթանին հետ ճաշելու:

— Միստր Ռայն Մաքիլի Ըմբելիայի Միացեալ յաջանդաց հասարակապետութեան դեսպան անուանեցաւ Բարձրագոյն Գրան քով, փոխանակ միստր Սորիսին որ հարձարեցաւ իւր պաշտօնին:

— Մանդուկէ՝ Զուլիսի Զին հրատարակուած իւր թերթին մէջ, Լգապեան վարժարանին աշակերտուհի մը բռնով ցաւալի ճշմարտութիւն մի կը յայտնէ, որ հետեւեալն է.

«Ո՛վ ինչ կուզէ թող ըսէ՝ իրաց կեղծ փայլունութիւն մի տալու համար, բայց նոյն իրաց ճշմարիտ վիճակը տեսնողներուն յայտնի է որ Սահմանադրութիւնը մեր անցեալ տարի ըսածին նման, տարին մէկ մը հոս (հիւնքեար—Խոքէլէսի) գալ ու մուգեղա մտիկ ընելէ ուրիշ բան մ'ըրած չունի»:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԵՒ ԻՒՐԵՔ՝

Զմիռնիա, 20 Յունիս:

Ստամբուլ տաքերը սկսան: Ռեւուրի ջերմաչափը 23 24 աստիճան կը նշանակէ ստուերի մէջ, այսու ամենայն նիւ այս տաքերը հատարաւորապէս անհրաժեշտ մը պատճառով չունին մինչև յայտն: Տեսնող դէպքերը շատ քիչ են անցեալ տարուան հետ բողոքատեղով:

— Թէպէտև աստիճանութիւնը կարելի եղածին չափ հոգ կը տանի, այսու ամենայնիւ գոգութեան դէպքեր և փորձեր պակաս չեն: Աստիճանաւորները միմիայն միջոցը կարծեմք թէ բոնուած գողերը և շարագործները օրինաց ամենայն խտուրթեմբ պատժեն է:

— Բարձրագոյն Գրուը հաճեցաւ երկրորդ կարգի առաջին աստիճան (ուլա) շնորհել Այսրէի կուսակալութեան մուսլիմ վսեմափայլ Գրուրաբի Արիսթարքի— Պէյին: Այս բարձր աստիճանը՝ արժանաւոր վարձատրութիւն է յիշեալ պաշտօնատարին հաւատարմ և գործունեաց ծառայութեանը, զոր մատուցած է մինչև յայտն և կը մատուցանէ ամենեւեմ անխնայութեամբ:

— Իզմիրի Գազիոյ ընդհանուր հիւպատոս վսեմափայլ մօսիւ Պէյնիֆօյլոյ կոմսը՝ ընկերութեամբ իւր լծակից կոմսուհիոյն, անցեալ շաբթու հասաւ և անմիջապէս սկսաւ իւր պաշտօնը շարունակելու: Ն. Վ. սեմութիւնը, ի պատճառս իւր լծակից անձնական տեղափոխութեան, սրբաւորութեամբ երկուր ժամանակ բացակայ ըլլալ ի քաղաքէս, կոմսուհիոյն առաջնութեամբ օգտագործութեամբ կարման տանելու համար:

— Ենթանկն հասած լուրերը կը ճանաչանք թէ Սիդ. դիւլ արտաքին գործոց պաշտօնէն լրտ Վերքմարնի գլխի կարճատև հիւանդութեան միւս մասերէ ամենայն 13 25ին: Կըստատենք թէ աշտարքն գործոց պաշտօնը Կրէնիլը լրտին պիտի յանձնուի:

— Կէրէի թէ Հայանայի մէջ դրամական տատառութիւն և յաջողութիւն կայ. ինչու որ Հայանայի Պան. քան՝ վերջին լրտ նայելով, իւր դրամաւորը հարուրին Յի իջեցուցել է:

— Պարիզէն կը գրեն մեզ թէ՝ վսեմա. Պարի. Օտիան Էֆէնտի, որուն Եւրոպա ճանաչարհորդութիւնը Ենիլ յայտնի է մեր լիթերոցաց, յիշեալ մայրաքաղաքին էլ նշանուած է ընդ դատար Եւրոպական վսեմափայլ Գէորդ—Պէյին, որ Եզրպատի բարձրա. Խըրիֆին սեղանաւորն է ի Կ. Պոլս և անժամանակեայ կարգի ի Պարիզ կը գտնուի հանդիման իւր ազնու տիպի բնուանէ: Յայտնի է թէ յիշեալ բազմաշաղկապ սեղանաւորին մեծ դատարը վսեմ. Կուսար փաշային լծակիցն է:

— Ռաթիս սրտիւ կը տեսնենք որ քաղաքիս ազգային երկսիւս վարժարանաց հոգեւարժութիւնը ամենայն ջանք և գործունէութեամբ ի գործ կը գտնի իւր ծանր պաշտօնը. հետեւաբար բարեկարգութիւնը և յառաջադիմութիւնը ամեն կերպ վերահաստատուած կը տեսնենք թէ՝ Մեթուդեան ուսումնարանին և թէ՝ Հափիսի. անց վարժարանին մէջ, Որիէի է մեզ հաւատալ թէ քաղաքիս ազգային մեծարդոյ Վարչութիւնը, ինչպիս նաեւ ազգային երկերին ու աշակերտաց ծնողներ իրենց բարեսէր գործակցութեամբ և քաջաբերութիւնը պիտի կրկնապատկեն Հաղաբարձութեանը, որովհետեւ կարող ըլլայ մինչև ցփրին յառաջ տանել իւր ծանր պաշտօնը ամենայն յաջողութեամբ ինչպիս որ կը փութուի:

— Բաշարքի մէջ ուտելեայ դիմերը կը թաղու կուտեն և ողորթիւնը կը տատակոսուի: Հայրին օրան 2 դուրուշին 90 փարայի կաւ, և կուտ միւր 5 դուրուշին պակաս չառնուի:

— Մշտ վսեմա միտրան Միլիթար վարդապետը՝ որ Բարձրագոյն Գրան աղեր ուղիւ մատուցած էր ընդդէմ Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Ս. Հայրիկին, այսօր նոյն մայրաքաղաքին եկաւ երկու գորականաց պահպանութեամբ և աւտորիական շողեւնուած մէջ կը գտնուի, որով փողը ի Յոսպէ և անից Երուսաղէմ յարստ պիտի ելլայ:

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Բամպակը հանդարտութեան մէջ է և այսօրուան դիները 590էն548 դուրուշէ կենդինարը:

Ըֆիոնը գիւրաւաճառ է և ծախու առնող շատ կայ 255ի չէֆին: Եւս գիրով 30 կողովի շափ վաճառեցաւ: Եւս մը շուկային մէջ 150 կողով նոր ափիւն կայ:

Փալամուտը, ոչխարի բուրդը և քեօքոյան զըժ. ուարաւաճառ են:

ԾԱՆՈՒՅՄՈՒՆԻՔ

Յարգոյ Սամի Էֆենտի, որ շատ տարիներ բուրքերէնի դատաւորութեան պաշտօն վարած է քաղաքիս Մեթրոպէան եւ ուրիշ երուպական վարժարանաց մէջ, նմանապէս երեւելի վաճառականաց քով գրաւորութիւնը քրած է, երկար բացակայութենէ մը ետեւ իզմիր վերադառնալով, կը յայտնայ թէ իւր վաղեմի բարեկամները պիտի յիշեն զինքը:

ՕՐԱԳԻՐ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ

(Իւրաճ գաղթի մասը):

Այս վերնագրով բուրքերէն օրագիր մի կը յայտնաբերուի թիւ Գարիզ, որուն մէկ հատուրը այսինքն 625 երեսը որ կը պարունակէ 40 թիւ, կը ծախուի 20 Ֆրանքի յիշեալ մայրաքաղաքին մէջ Երամ Ֆրէր պարոնաց քով. Թիւիզ փողոցը թիւ 28:

Սինեօր Էմմանուէլ Պասի՝ իմաց կուտայ յարգոյ հասարակութեան ընդհանրապէս եւ իւր յաճախորդացը մասնաւորապէս թէ իւր ծովու բաղնիքները քանի մը օրէ հետէ վերահաստատուած են ի նաւամատուցն Մարիէի, որ լուսաւոյն եկողները ամեն դիւրութեամբ պիտի գտնեն:

ԳԻՏԱՆԳԻՆ ԲԱՐԵԿԱՍԸ

ԴԵՂԱՅԷՏՔ ՀՈՂԼՈՒԻՔ

ՋԱՆՅՈՒՆ ՀԻՄՆՈՒԹԻՒՆԵՔ

Մարդոյ ջղային դրութեան (հիբիթ) շատ յոգնած ըլլալը ասփալի ախտ մըն է և ջղերուն ամենափոքրիկ շարժումը կամ գըրգըրութիւնը վշտալի է յոյժ. վսեմ գի ուր գտնուի է անոր դեղը: — Իսկ դեղը այս է. քիչ խմ գինի, քարեղուր, և ոգեւոր ըմպելիք. և ասելէ առէ՛ք կըլլայ որ բոլորոյն հեռանա անոնցմէ, և ամենին չափս. նմանապէս խաչէ մի խմիր, և անոր տեղ թէթեւ թէթու (չոյ) գոհ եղիր: Կարելի եղածին չափ մաքուր օդ ծծէ ամեն գիշեր իմ դեղահատեւէս երեք կամ չորս հատ կըլլէ շատ միւս կը համեմտեցէ (սուլա) հեռի կեցիր: Եթէ այս օգտակար կանոնները ճշգրտութեամբ ի գործ գնելու ըլլաւ, միտքը շուտով պիտի հանգստանայ, մարմնը առողջ պիտի ըլլայ և պիտի մոռնա թէ ջղաց շարժումն ունեցար:

ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆԵՔ ԵՐԻԿԱՄԱՆՑ

Այս գործարանաց վերաբերեալ ամեն հիւանդութեանց մէջ, թէ կըլլանք շափէն ասելի ջղային կըլլաւ կամ բաւական չեն ըլլաւ, թէ բարը կամ աւագը երկկամանց կը հասնին կամ թէ առնող մէջ ցաւեր կը գտնուին մէջքին համապատասխանաբար մասը: Այս ամեն հիւանդութեանց ժամանակը պէտք է Հոլլանդի դեղահատեւէրը ասեալ տալաւ հրահանգը համաժողով համար անոր տեղափոխուելու փէլ երկկամանց վարի կողմը անկողին մտնելու ժամանակը: Այս դարմանը անկողին օգնութիւն մի պիտի մատուցանէ, այնինչ ուրիշ դեղերը զուր տեղը գործածուած պիտի ըլլան:

ԳՏԱՐԵՔԻՆ ԵՐԻՈՒԹԻՒՆ

Ո՛ր և է դեղ մի չկրնար ստամոքսի գործիքները նորոգել և աղեկները զգին շուտով ինչպէս այս դեղահատեւէրը որնք անբարեկանութեան կամ վատթար կերակուրէ պատճառաւ ըսող թերթի կանթիւն և կը հասնին ի վերայ (քաւ ճէյէր), և որուն գործողութիւնը կը կարգադրեն, ջղերու աստիկ ձգտման (սքաւ) դեղերու մէջ պահելի ներգործութիւն մի ունի և լեղիք ու ստամոքսի ամեն անկարգութիւնները միշտ կը բժշկէ:

ԲՈՐԲՈՐԵՒՄ ԹԵՐԱԿԱՆՈՒՄ (ԴԻՏԷՐ) ՀԱՋ ԵՒ ՀԱՐԲՈՒՂԻՍ

Հիւանդութեան վերաբերեալ գործարանաց հիւանդութիւնը ամեն ախտն ասելի յաճախ կը պատահի և երկեմ ասելի վտանգաւոր է: Ասանց գործողութեանց անխաղ ընթացքին առաջին նշանները կրնան միշտ կարգադրուիլ Հոլլանդի հաշակաւոր դեղահատեւէրի միջոցաւ: Ասանց շուտով կը դարմանին արեւան օր և է ասանց ժամանակեայ անկարգութիւնը, կը թէթեւեղան խոցուած շնչառակեւորը, կը բարեկանան շնչառութեան աստիկ արագութիւնը և կարողութիւնը կուտան շնչառութիւն ու թոքերուն դիւրութեամբ ու կանոնաւորութեամբ գործելու: Այս դեղահատեւէրը իրենց մարդկական գործիքները կը սրբեն արեւել ամեն աղեկութիւններէ, և անկարգութեան կը գործընեն գործիքները (հիբիթ) ընդհանրապէս անխաղ, շնչառութեան և արեւ թորային տեղափոխմանց, ՏԱՐԵՔԵԱՆ ԲԱՐԵԿԱՍԸ ԲԱՐԵԿԱՍԸ ԲԱՐԵԿԱՍԸ

Տարբերութեան, թուրութեան և ջղացաւորութեան դեպքերու մէջ, որոնք որ և է լուսնի կամ գերբնական շափաղանցութեան յաւաք եղած են, այս դեղահատեւէրը ալլալլէ և նորոգիլ ներգործութիւնը մեծապէս օգտակար է. բոլորի մարդոց թիւնը կը վերահաստատուի, մարմնին ամեն հիւանդութիւնը կը կանոնաւորուի, ջղային գրութիւնը կը գործընեն, հիւանդին միտքը կը յարգարէ և գերհաստատուութիւնը կը ծնայ կը լեւել:

Հոլլանդի դեղահատեւէրը ամեն օգտակար դեղերն են հետեւեալ հիւանդութեանց համար:

Շնչառութիւն,	Յօդաբանութիւն,	Թորոցաւորութիւն,
Մարմնային ախտ,	Տեսաւորութիւն,	Յարմարութիւն,
Խիթ (սքաւ),	Ջրաղբութիւն,	Միզարգեւորութիւն,
Հարբուղի,	Մարմնաբանութեան,	Քրորութիւն,
Զոյւրական ախտ,	Կարկին,	Եւստի ընդերաց,
Թանի (սքաւ),	Բարբիւն սրտի,	Նշանաւորութիւնը կարողութիւն,
Կարկին,	Գար կամ խիթ միշտ,	Նանց,
Միզարգեւորութիւն,	Նոցի,	Մորթիքին հիւանդութիւն,
Իւրի հիւանդութիւնը Գլխացաւութիւն,	Թիւրք,	
Փողացաւ,		

Գիտեալ արժան է որ տալաւ հրահանգներ կան ամեն լեղուղ օրոցմէ մէկ հատ կը գտնուի իւրաքանչիւր տուփին մէջ ի տեղեւորութեան հիւանդաց, ամեն պարագայից մէջ:

Խմբողիւր—տէր լրտարոյս,

Գ. Կ. Պ. Պաշտպան: